

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚRÓL MÁSKÉNT

Tanulmánykötetünk „*A királyhűség jól bevált útján...*” *Rendi és nemzeti kötődések szimbolikus változásai 1867 és 1918 között* címmel 2014. november 4-5-én Szegeden tartott kétnapos konferencia anyagát közli. A rendezvény résztvevői az első világháború centenáriuma és IV. Károly király boldoggá avatásának 10. évfordulójára emlékeztek. A konferencia fővédnöke Habsburg György rendkívüli és meghatalmazott nagykövet volt, szervezője az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetemmel, és az SZTE-BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékkal együtt az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport (03 217).

Az előadók itt közölt írásaikban mindazt vizsgálják, ami a magyarországi emlékezéskultúrát meghatározta. A konferencia résztvevői hangsúlyozták, hogy az első világháború négy éve nem értelmezhető az azt megelőző időszak történései nélkül, és a korszak kutatását illetően vannak még feltáratlan források. A kutatók az első világháborúban használt szimbólumokat és rítusokat elemezték. Kimutatták a vallási, a hazafias és a Habsburg dinasztikus ünnepek összefonódásait. Egyfelől felülről, a hatalom és a helyi társadalmat szervező elit felől vizsgálták a politikai kultuszokat és a párhuzamos lojalitásokat, másfelől alulnézetből azt mutatták be, hogy a közösség tagjaként az egyének hogyan élték meg a háborút. A *király és nemzet* viszonyát taglaló tanulmányok rámutattak egykor a folklórban élt pozitív Ferenc József képre, valamint a polgári szellemi és tárgyi kultúra király-reprezentációinak áthallásaira a népi kultúrában. Vizsgálták a különböző magyar nemzetkonceptiók változását a kiegyezés körül. Rekonstruálták a századfordulós magyar nemzeti önkép és történelemszemlélet modelljeit. Elemezték a propaganda elvárásait összevetette az első világháborús katonadalok uralkodó- és birodalomképével Bartók és Kodály gyűjteményének példáján.

A *lojalitásokat* témakörében kötetünk írásai rámutattak a párhuzamos lojalitások meglétére, és fogalmának célszerűbb alkalmazására az identitásváltozások fogalma helyett. Az egyének narratívumai felől megvilágították a nemzeti identitás és állampolgári lojalitás problémáját a dualizmus kori Magyarországon, kitérve a lojalitáshierarchiákra és -konfliktusokra, az ebből fakadó átértelmezésekre és a csoportonként eltérő versengő, mára már kevésbé ismert szimbolizációkra is. A konferencia első napját a dinasztikus és nemzeti

emlékezeti kultúra problémaköre zárta. Ennek keretében szerzőink rávilágítottak a dinasztikus, az egyházi és a nemzeti emlékezeti kultúra viszonyának problémáira.

A kötet szerzői külön hangsúlyt fektettek arra, hogy az egyes felekezetek és társadalmi csoportok hogyan adaptálták a hivatalos ünnepkultúrát és propagandát. Tanulmányaik forrásai családi dokumentumok, sajtóforrások, képeslapok, emlékművek, aprónyomtatványok, és a populáris kultúra termékei voltak. Ferenc József egyházi szerepével, az államiság megjelenítésével, és az egyes vallási közösségek hatalommal való konfliktusaival foglalkozott a *katolikus uralkodó* szerepe köré szerveződő tematikus egység. A királyhűség rítusait illetően betekintést kaphatunk az országos katolikus nagygyűlések, a királymisék világába, valamint az uralkodóház iskolai és felekezeti imakönyvi reprezentációjába. Több esettanulmány foglalkozik a „*magyarok királynéjával*”. Képet kaphatunk Erzsébet királyné kultuszának katolikus és izraelita felekezeti adaptációiról, valamint posztmodern, fogyasztói kultúrába illeszkedő olvasatairól.

Az *első világháborút* a tanulmányok szerzői fordulópontként szemlélték, amely számos meglévő társadalmi jelenség kibontakozását gyorsította fel. Az írások a véleményformáló elit felől, a hatalom szemszögéből felülnézetből, és a háborút elszenvedők olvasatában, világították meg a korábbi kultuszok, szimbólumok háborús használatát.

Külön tematikus blokk foglalkozott IV. Károly háborús szerepével, békevágyával, a királykoronázás populáris kultúrában megjelenő tárgyi emlékeivel, később kibontakozó felekezeti értelmezéseivel és egyházi tiszteletével. Ezekből megismerhetjük a különböző csoportok uralkodó iránti lojalitását, a Horthy-korszak Magyarországnak Károly- és Ottó-toposzait.

A kötetünk tanulmányai tanulságként rámutattak az első világháború értelmezésében a korábbi évtizedek szimbolikus formáinak és folyamatainak fontosságára, valamint a dinasztikus, patrióta, vallási és nemzeti rítusok, kultuszok lokális szinten történő elemzésének szükségességére, új forráscsoportok bevonhatóságára.

Szerzőink a szervező intézmények mellett az MTA Zene-tudományi, Politikatudományi, Történettudományi és Néprajztudományi Intézetéből, a Habsburg Történeti Intézetből, a Pázmány Péter

Katolikus Egyetemről, a Magyarországi Mindszenty Alapítványtól, a Kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézetből, a Zentai Városi Múzeumból, valamint a magyarországi történelemtudományi és néprajzi doktori iskolákból származó kutatási eredményeikkel árnyalták kötetünket. Speidl Zoltán tanulmányát posztumusz közöljük. Köszönet illeti Bíró Ákost, Szanka Józsefet és Szarvas Erzsébetet magángyűjteményük rendelkezésünkre bocsátásáért, valamint Cs. Tóth Gabriellát, Gémes Sándort és Terendi Viktóriát a közölt konferencia fotókért.

A könyv annak a konferencia sorozatnak az első kötete, amelyet *A Nagy Háború hatása a mindennapok kultúrájának változására* címmel Szegeden 2015. november 26-27-én megrendezett második tanácskozás követett, záró rendezvénye pedig 2016. november 23-24-én Szegeden tartandó „*Fogadd a koronát...*” *Ünnep és válság, hagyományok és reformkoncepciók, múltpercepciók és jövőképek Magyarország utolsó koronázási szertartása körül* című tudományos konferencia lesz. A tematikus konferenciasorozathoz további két tanácskozás kapcsolódik. Az OR-ZSE, az MTA Judaisztikai Kutatóközpont és az MTA-SZTE Vallási Kultúrakutató Csoport közös rendezvényére, határon túli történészek bevonásával *Lojalítások és nemzeti önértelmezések a közép-európai zsidó közösségekben a 19. század végén és a 20. század első felében* címmel 2015. november 10-én Szegeden került sor. Az OR-ZSE, a Ferenc József Rabbiképző Intézet jogutódja „*Franz Joseph málkénu*” *Ferenc József a felekezeti béke, a művészet és a tudomány pártfogója* című tudományos konferenciájával Budapesten 2016. október 27-én egykori névadójára emlékezik halálozási jubileuma okán.

Szeged, 2016. június 1.

Glässer Norbert – Zima András



